

УДК 37.037 : 82 - 344

INNOVATIVE PRACTICES OF TEACHING AND EDUCATING
THROUGH FAIRY TALES IN PRIMARY SCHOOL
ІННОВАЦІЙНІ ПРАКТИКИ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ КАЗКОЮ
У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Styrkina Yu.S. / Стиркіна Ю.С.

c.p.s., as.prof. / к.пед.н., доц.

ORCID: 0000-0002-9818-6653

Poltava V.H.Korolenko National Pedagogical University,
Ostrogradski, 2, 36000

***Анотація.** В роботі проаналізовано педагогічну сутність освітнього середовища початкової школи, визначено його основні характеристики. Встановлено, що казкопедагогіка спрямована на розвиток у дітей творчого мислення, емоційного інтелекту та соціальних навичок. Завдяки інтерактивності, театральним елементам та акценту на критичне мислення казки стають невід'ємною частиною навчального процесу.*

***Ключові слова:** казкопедагогіка, персоніфіковані казки, діджиталізація казок, малюнки-комікси, читацький театр, тематичні фестивалі та екскурсії, дні казок, казковий (бібліотечний) куточок, створення власних казок.*

Вступ.

Державний стандарт початкової освіти галузі «Мова та література» визначає основними змістовими лініями початкової школи мовну, мовленнєву і соціокультурну. Вони забезпечують навчання говорінню, читанню, письму, а також відповідний обсяг уявлень про менталітет українського суспільства, його звичаї та побут. У цьому, безперечно, можуть допомогти і фольклорні твори, і літературні, а особливо така доступна для сприйняття форма творчості, як казка.

Метод виховання та навчання казкою існує так довго, як існує людство, оскільки саме на поведінкових моделях казок наші пращури здавна вчилися адаптуватися у житті тоді, коли ще не було друкованого слова. У сучасній педагогіці, на нашу думку, бракує терміна «казкопедагогіка». Часто використовується термін казкотерапія, якій підкреслює лікувальні властивості казки, але не зосереджується на виховному їх потенціалі. Тому ми вважаємо за потрібне ввести новий термін «казкопедагогіка» для означення методик навчання і виховання, які базуються на використанні казки.

Казки емоційно впливають на дитину та сприяють легшому засвоєнню як предметних знань, так і певних моделей поведінки. Педагоги, вчені та науковці, які займалися дослідженням казки у контексті навчання та виховання: В. Сухомлинський, К. Ушинський, А. Богуш, С. Бакуліна, Н. Вітковська, І. Бех, Н. Бібко, Т. Гаврилова, Д. Джола, А. Запорожець, Н. Лисенко, С. Литвиненко, Е. Печерська, О. Піхур, С. Русова, М. Чумарна, А. Щербо та інші.

«Педагогіка казкою» є цікавим і ефективним підходом до виховання та навчання дітей, який активно використовують у багатьох європейських країнах. Ця методика базується на використанні казок як інструменту для розвитку емоційного інтелекту, креативного мислення та соціальних навичок у дітей. У Фінляндії, наприклад, казки використовують для формування м'яких навичок (soft skills). У школах практикують інтеграцію казок у навчальні програми, аби допомогти дітям засвоювати складні поняття у легкій, образній формі. У Німеччині, батьківщині братів Грімм, де казки мають глибокі культурні корені, вони активно використовуються в дитячих садках та початкових школах для розвитку мовлення, формування моральних цінностей і виховання поваги до традицій. В Італії широко використовують театральні елементи у поєднанні з казками, діти інсценізують відомі казки, що допомагає їм розвивати емоційний інтелект, співпрацю і комунікативні навички. Також проводяться спеціальні «казкові дні», де казки служать основою для творчих майстер-класів. У Франції педагоги часто звертаються до казок для вирішення психологічних питань, для подолання страхів, стресу чи соціальних труднощів. Психотерапевтичні казки допомагають дітям усвідомлювати власні емоції та вчитися справлятися з життєвими викликами. У Данії, Норвегії та Швеції казки часто використовують для формування екологічної свідомості у дітей, казки про природу, лісових духів чи магічних істот слугують для виховання любові до природи та пояснення важливості сталого розвитку.

Основними елементами методики «казкопедагогіки» у Європі є: використання символів і метафор для спрощення складних тем; залучення дітей до створення та обговорення казок; розкриття моральних цінностей через

сюжети; театралізація, рольові ігри та обговорення казкових історій.

Казка у системі початкової освіти розвиває такі якості, як увага і творчість, формує навички вирішення проблем, емпатії та співчуття, співпраці та командної роботи, обробки складних емоцій, стимулює розвиток мови та словникового запасу, покращує навички аудіювання та пам'яті, вчить бути сміливим і долати перешкоди, виховує позитивні цінності та мораль.

У казках часто є чіткі повідомлення про добро і зло, які полегшують дітям сприйняття позитивних цінностей і моралі. Завдяки захоплюючим і пам'ятним історіям діти засвоюють уроки про надію, доброту, чесність, мужність і важливість правильного вибору. Спостерігаючи ці якості в персонажах, яких вони люблять, діти вчаться втілювати їх у власному житті.

Саме тому постійна присутність казкового контексту у сучасному освітньому середовищі НУШ необхідна як у якості елементів навчальних занять, так і у матеріальному оточенні учня-початківця. Казковим центром такого впливу може бути бібліотека дитячої літератури, яку можуть влаштувати самі діти, яка б акумулювала творчість, дослідження, новаторські відкриття та захопливі експерименти, у ній можна проводити заняття з елементами казки та використовувати різні методи та матеріали для проведення різноманітних видів навчальних активностей. Усе вищезначене і зумовило вибір теми статті.

Основний текст.

Культури в усьому світі століттями ділилися міфами, легендами, небилицями, казками та іншими усними історіями. Ці алегорії передаються з покоління в покоління, часто зосереджені на конкретних темах або проблемах, які допомагають сформувати розуміння дітьми навколишнього світу. Хоча багато історій, які сьогодні подобаються дітям, більше стосуються дорослішання в сучасний час, вони все ще мають багато тих самих знайомих оповідань і моделей, які можна знайти в традиційних сюжетних лініях. Ці вічні казки пропонують безліч переваг для раннього розвитку дитини, сприяння розвитку творчого мислення, мовних навичок тощо, і все це у веселій та захоплюючій формі. Однією з головних причин того, що казки є важливими - те, що вони

допомагають розвитку дитини.

Як казки приносять користь ранньому розвитку дитини?

1. Казки давно визнані потужним інструментом для розвитку *уяви* дітей різного віку. Ці історії переносять нас у чарівні світи, де може статися будь-що. Це природним чином заохочує дітей уявляти речі, які виходять за межі того, що вони знають у повсякденному житті. Барвисті описи та яскраві образи в казках також стимулюють уяву та допомагають навчити дітей уявляти речі у своїй свідомості. Це може зміцнити їхню здатність мислити творчо.

2. Більшість казок мають просту структуру, де вводиться *проблема*, герой стикається з перешкодами, а потім знаходить рішення або вирішення. Цей спрощений шаблон сюжету допомагає дітям легко визначити покроковий процес того, що робити, коли стикаються з проблемами, і як знайти способи їх вирішення. Це також демонструє терпіння та наполегливість, оскільки персонажі не завжди швидко вирішують проблеми, часто потребуючи допомоги чи творчого мислення, щоб подолати перешкоди.

3. Коли діти слухають або читають історії, вони природним чином знайомляться з новими словами, що допомагає їм збільшити *словниковий запас*. Мова, яка використовується в казках, часто творчо описує чарівні речі чи події. Це знайомить маленьких читачів зі словами, які вони зазвичай не чують у повсякденній розмові або навіть не читають в інших дитячих книжках. Ознайомлення з таким багатим і описовим словниковим запасом через казки допомагає дітям розвивати свої мовні навички у привабливій формі.

4. Більшість казок наповнені захоплюючими пригодами, магією та цікавими героями, які природно привертають *увагу* дітей. Коли маленькі учні займаються, вони, швидше за все, зосереджуються й уважно слухають, покращуючи свою здатність до концентрації. Крім того, такі прийоми розповіді як повторення, римування та ритм, полегшують дітям стежити за текстом і запам'ятовувати ключові моменти. Щоразу, коли вони знайомляться з різними персонажами, умовами та поворотами сюжету, це допомагає зміцнити їхню *пам'ять* і навички розуміння.

5. Загальною темою багатьох казок є персонажі, які повинні працювати *разом*, щоб щось подолати. У цих казках зазвичай наголошується, що кожен може зробити щось цінне, і що замість того, щоб намагатися досягти успіху поодиночці, спільна робота призведе до набагато щасливішого кінця. Ці історії допомагають дітям зрозуміти, що *командна робота* часто необхідна для досягнення важливих цілей, а також переваги співпраці для допомоги іншим у вашій громаді.

6. Персонажі казок часто стикаються зі *складними емоціями*, такими як смуток, ревності чи самотність. Стикаючись із цими емоціями в контексті історії, діти можуть навчитися розпізнавати та позначати власні почуття безпечним і конструктивним способом. Казка демонструє, що це нормально - відчувати широкий спектр почуттів, навіть складних, таких як розчарування, гнів або страх. Казки можуть дати дітям простір для безпечного вивчення, розуміння та обробки цих складних емоцій, надаючи цінні уроки щодо ефективного поведіння з цими почуттями.

7. Стежачи за подорожами різних казкових героїв, розповідаючи їх від свого імені, маленькі читачі вчаться дивитися на світ чужою точкою зору. Це допомагає їм зрозуміти, що інші можуть відчувати або думати інакше, ніж вони самі, що є ключовим аспектом *емпатії*. Крім того, у багатьох казках наголошується на тому, як дії героїв впливають на інших. Наприклад, егоїстична або жорстока поведінка може завдати шкоди, тоді як доброта та щедрість призводять до «жили довго і щасливо». Ці чіткі причинно-наслідкові сюжетні лінії допомагають дітям зрозуміти, як їхні дії можуть вплинути на інших, закладаючи зерно *співчуття* на все життя.

8. В основі багатьох дитячих казок часто є герой, якому доводиться стикатися з *складною ситуацією чи перешкодою*. Це демонструє дітям, що хоробрість буває в багатьох формах — чи то захищати інших, чи протистояти злим монстрам, чи вирушати в далеку подорож. Діти бачать, що сміливість досяжна багатьма способами, що може допомогти їм з більшою впевненістю протистояти власним страхам. Казки також свідчать, що бути сміливим не

означає бути безстрашним, а радше те, що відчувати страх іноді природно, і його можна подолати. Переживаючи ці ситуації у безпеці, молоді читачі можуть опосередковано протистояти власним страхам і тривогам.

У казках часто є чіткі повідомлення про добро і зло, добро і зло. Ці прості повідомлення полегшують дітям сприйняття *позитивних цінностей і моралі*. Завдяки захоплюючим і пам'ятним історіям діти засвоюють уроки про надію, доброту, чесність, мужність і важливість правильного вибору. Спостерігаючи ці якості в персонажах, яких вони люблять, діти можуть навчитися втілювати їх у власному житті.

Були також і вчені, що висловлювалися проти використання казки у навчальному та виховному процесі. Психолог Л. Виготський стверджував, що казкою ми виховуємо в дитини поведінку з невідповідною дійсності відповіддю, “сліпоглухонемоту по відношенню до світу”. Дослідження психотерапевта Сьюзен Даркер-Сміт показали, що дівчата, які слухають класичні казки, такі як Попелюшка і Красуня і Чудовисько, частіше залучаються в деструктивні стосунки.

Хоча деякі дослідники стверджують, що казки можуть бути небезпечними з точки зору своїх основних повідомлень, загальний вплив казок на дітей життя приносить більше користі, ніж шкоди. Часто діти не можуть сказати про себе, вони можуть натомість говорити про героїв казки; іншими словами улюблені казки можуть функціонувати як дзеркало.

Українська педагогиня С.Русова, натомість, завважає на спорідненість дитини і казки. “Вона пануватиме, бо природно відповідає вимогам дитячого розуму, а людські стосунки у казках такі прості й зрозумілі, що дитина може щиро співчувати лихові й недолі, радіти перемозі й щастю казкових героїв. І це викликає перше почуття симпатії — початок альтруїзму, перше свідоме враження правди й неправди, тої примітивної великої правди, яка залягає в народній душі й виливається у народних казках. Уперше прокидається дитяча увага до людей, спочуття до їх долі, зростає глибока сердечна любов до усього вбогого, до краси й до добра” [5].

Дослідниця виховної та навчальної ролі казок М. Чумарна вважає, що крізь казкову форму, у яку наші предки занотовували своє буття, можна легко закласти знання про світ та існування людини у ньому [6]

Цікаві форми роботи з українською народною казкою пропонують педагоги А. Богуш та Н. Лисенко: це читання казок, переказ казок, перегляд казок у телепрограмах та записах, на нетфліксі, театралізація і драматизація казок, інсценування, ігри за сюжетами казок, бесіди на теми “Моя улюблена казка”, “В гостях у казки”, “Казка в гостях у дітей”; тематичні заняття, дидактичні ігри за казковими мотивами, бесіди на морально-етичні теми за сюжетами казок, створення власних казок дітьми тощо [2].

Вивчення казок народів світу пропонує О.Піхур. Методика полягає у тому, що спочатку діти читають казку, потім на мапі шукають країну, звідки вона родом та розповідають про неї [3].

На думку дослідниці С. Бакуліної, казка може виховувати емпатію в учнів початкової школи. “Казки народів світу як засіб виховання можуть у різноманітних та доступних формах передавати дітям народну мудрість, загальнолюдські моральні ідеали, і, до того ж, казки народів світу розширюють освітній світогляд дітей, сприяють їх спілкуванню, а також вирішують важливу проблему залучення дітей до духовної скарбниці людства” [1].

Дослідник впливу казок на формування особистості Леівані Джонсон переконаний, що «казки також впливають на дорослих на основі того, які історії вони прочитали у дитинстві» [7].

Особливо важливими у вихованні для нас є українські казки, оскільки вони несуть у собі національний менталітет та ідентичність, подекуди традиції, обряди, звичаї. Читання казок уголос у початковій школі зміцнює емоційні зв'язки між учнями, допомагає вихованню співчуття та емпатії, сприяє стапновленню гармонійної, розумної та чуйної особистості. Казки утворюють унікальний творчий простір, маленьку модель великого світу, де легко та цікаво навчатися і досліджувати на прикладі маленького казкового світу великий світ дорослих.

Казки містять конкретні приклади того, як протистояти труднощам і

приймати мудрі рішення, і таке навчання, засноване на розповідях, є унікальним способом транслювати дітям важливі життєві уроки. Завдяки пригодам героїв оповідань молодь може засвоїти основні цінності, такі як чесність, доброта, наполегливість і мужність. Крім того, обмін історіями створює особливий момент близькості, коли вчитель та учні можуть спілкуватися через уяву та емоції. Також казки сприяють розвитку мови та творчості дітей. Слухаючи історії та беручи участь у розповіданні, діти вдосконалюють свої мовні навички та вивчають нові слова та поняття. Крім того, казки стимулюють уяву дітей, спонукаючи їх створювати фантастичні світи та унікальних персонажів у своїй ігровій та творчій діяльності.

У казках часто зустрічаються алегорії, в яких розглядаються морально-етичні проблеми. Ці казки можуть допомогти дітям розвинути почуття добра і зла, а також зрозуміти наслідки своїх дій. Крім навчання цінностям і моралі, казки часто спонукають читачів (або слухачів) мислити критично. Вони можуть представляти складні ситуації та неоднозначних персонажів, заохочуючи дітей розглядати різні точки зору та розвивати навички критичного мислення.

Дослідження Trusted Source 2014 року продемонструвало, що казки позитивно вплинули на *особистісне зростання і самосприйняття людей, на розвиток у дитини почуття співпраці*. А дослідження 2016 року, під час якого протягом 2 років вивчали 353 дітей шкільного віку, виявило, що розповідна терапія ефективно покращує соціальні та емоційні навички дітей віком від 8 до 10 років. Згідно з дослідженнями, казки також можуть навчити дітей самосвідомості та емоційній регуляції [8].

Також під впливом казок здійснюється як *формування, так і руйнування стереотипів*. Мабуть, у найвідоміших казках розповідається про принцесу чи принца, які стикаються з перешкодами, які вони повинні подолати, щоб знайти щастя чи зробити світ кращим. Але чи поняття принцеси чи принца — з їхнім блискучим одягом і вишуканими одягами — є здоровим і доречним для дітей? І чи робить це занадто великий акцент на зовнішності та надмірний тиск на молодих дівчат? Сара М. Койн, доктор філософії, професор Школи сімейного

життя Університету Брінгема Янга в Прово, штат Юта, вперше дослідила тему культури принцес, оскільки її турбувала захоплення її 4-річної доньки одягатися, як принцеса. Дослідження Койна 2016 року Trusted Source на цю тему виявило, що серед дівчаток дошкільного віку культура принцес Діснея посилює гендерні стереотипи. «Наше попереднє дослідження показало, що в короткостроковій перспективі культура принцеси мала негативний ефект. Але це змінюється з часом», — сказав Койн у релізі, оголошуючи результати другого дослідження в 2021 Trusted Source. «Зараз ми бачимо довгостроковий позитивний вплив культури принцес на те, як ми думаємо про стать».

«Принцеси, такі як Моана, сповнені глибини, пристрасті та доброти», — зазначає Койн у релізі. «Історія не про те, як вона виглядає, а про те, як слідувати своїм мріям і знайти себе. Батьки можуть використовувати ці міжособистісні якості та допомагати своїм дітям рости» [8].

Грецьке дослідження 2011 року, в якому взяли участь понад 400 учасників, відзначило, що казки є невід'ємною частиною розвитку дитини, оскільки вони сприяють формуванню особистості, сімейним зв'язкам і самопізнанню. Читання казок може сприяти розвитку дитини різними способами. Знайомство з казками в дитинстві може: розважити дітей під час навчання основній структурі розповідання історії; сприяти розвитку дитини, дозволяючи дітям проектувати свою уяву та творчі здібності в історію; допомогти розвіяти страх перед невідомим; допомагати дітям справлятися з труднощами дорослішання та виховувати віру в краще завтра; допомогти дітям дізнатися про конфлікт і можливі шляхи вирішення проблеми; досліджувати універсальні теми, такі як любов і ненависть, страх і хоробрість, жадібність і щедрість у безпеці цікавої історії; надати спосіб підтвердити емоції, які дитина може відчувати в реальному житті [9].

Наведемо кілька прийомів використання казок під час навчання мови [3]:

1. Спільне читання: формування усної мови за допомогою розповіді. Просте читання казки вголос без показу малюнків дає дітям можливість зосередитися лише на слуханні, водночас за допомогою цього вчитель може виправити

неправильну вимову учнів.

2. Спільне письмо: написання листа улюбленому персонажу — найкращий спосіб навчити учнів писати листа. Для цього необхідне обладнання: папір, фломастери, великий конверт, листівка. У цьому процесі вчитель діє як інструктор. Він каже розпочати листа словами «Шановний (ім'я вибраного героя)». Запитує: Що б ви хотіли сказати персонажу? Продовжує виявляти відповіді, ставлячи запитання на кшталт: «Що мені потрібно поставити в кінці речення?».

3. Побудова усної мови шляхом переказу. Переказ — це ефективний метод побудови усної мови, який, у свою чергу, дозволяє дітям тренувати навички розуміння.

Висновки.

У статті здійснено обґрунтування теоретико-методологічної сутності казкопедагогіки у початковій школі. Проаналізовано педагогічну сутність освітнього середовища початкової школи, визначено його основні характеристики. Доведено, що казки у початковій освіті можуть і повинні сприяти покращенню пам'яті та уваги, зміцнювати фантазію і уяву, розвивати емоційний інтелект, вчити опановувати складні емоції, надавати навички вирішення складних проблем, виховувати емпатію та співчуття, толерантність та розуміння, стимулювати навички співпраці та командної роботи, прискорювати розвиток мови та словникового запасу, покращувати навички аудіювання та пам'яті, вчити бути сміливими і долати перешкоди, виховувати позитивні цінності та мораль.

Підсумовуючи, зазначимо, що казки є потужним засобом для навчання, емоційного спілкування та зв'язку, вони формують міцну основу для когнітивного та емоційного розвитку учнів. Використання казок на уроках мови може здатися дітям цікавішим, ніж якісь складні теоретичні поняття, такі як стиль мовлення, структура письма тощо. Крім того, казки спонукають дітей швидко навчатися з задоволенням.

Казки — важлива частина дитинства. Ці вигадані історії, які часто

відображають реальність, дають дітям можливість розвивати свою уяву та навчають їх про ситуації та почуття, з якими вони можуть зіткнутися в реальному житті.

Таким чином, казки — це важлива частина розвитку дитини, особливо в їх свідомості та морального розвитку. Діти зазвичай не знають, як поводитися в основних людських конфліктах, бажаннях та стосунках. Казки пропонують способи вирішення цих конфліктів. Казки можуть мати великий вплив на здоров'я дітей, якість їхнього життя чи навіть вплив на їхні цінності та переконання в майбутньому.

Література:

1. Бакуліна С.Ю. Виховання моральних почуттів молодших школярів засобами казок народів світу. Дис. канд. пед. наук. – 13.00.07. – Одеса, 2000. – 191 с
2. Богуш А.М., Лисенко Н.В. Українське народознавство у дошкільному закладі / Навч. посібник. – К.: Вища школа, 2001. – 400 с.
3. Котик Т. Нова українська школа: теорія і практика формування емоційного інтелекту в учнів початкової школи. Навчально-методичний посібник. Тернопіль. Астон. 2020. – 193 с.
4. Піхур О.В. Авторська програма курсу історії всесвітньої літератури у початковій школі // Початкова школа. – 1995. – №8. – С. 28-29.
5. Русова С.Ф. Вибрані твори. – Київ: Освіта, 1996. – 304 с.
6. Чумарна М.І. Від початку світу. Організація початкової освіти. Материнська школа "Оріяна" // Початкова школа. – 1994. – № 1-5. – С. 42-47.
7. Bettelheim Bruno. The Uses of Enchantment. — New York: Vintage Books, 1989.
8. Catherine Kolonko. How Do Fairytales Affect Child Development? Режим доступу: <https://psychcentral.com/health/pros-and-cons-of-exposing-kids-to-fairytales#recap>
9. Personalized children's book. Режим доступу:

<https://familyintale.com/?srsltid=AfmBOoppvgah5w1PxQ4GN8jLMfWlfhvdTU27af7cITfdA7LxXfsOpZld>

Abstract *The article substantiates the theoretical and methodological essence of fairy tale pedagogy in primary school. The pedagogical essence of the primary school educational environment is analyzed, its main characteristics are determined. It is established that fairy tale pedagogy is aimed at developing children's creative thinking, emotional intelligence and social skills. Thanks to interactivity, theatrical elements and an emphasis on critical thinking, fairy tales become an integral part of the educational process.*

The role of fairy tale pedagogy in the formation of the personality of primary school students and the features of European practices of fairy tale pedagogy in primary school are considered. The technology of creating a corner of children's modern literature in primary school is described.

The issue of the role of fairy tale pedagogy in the formation of the personality of primary school students and the peculiarities of European practices of fairy tale pedagogy in primary school are considered. The technology of creating a corner of children's modern literature in primary school is described. The main commonly used methods of European fairy tale pedagogy in primary education have been identified: personified fairy tales, modern versions (mixed fairy tales), digitization of fairy tales, comic drawings, reader theater, thematic festivals and excursions, fairy tale days, fairy tale (library) corner, creating your own fairy tales, letters to favorite characters, retellings on behalf of a favorite character, elements of STEM (Science, Technology, Engineering and Mathematics) and CLIL (Content and Language Integrated Learning).

Keywords: *fairy tale pedagogy, personalized fairy tales, digitization of fairy tales, comics drawings, reader theater, thematic festivals and excursions, fairy tale days, fairy tale (library) corner, creating your own fairy tales.*

Статтю надіслано: 13.02.2025 г.

© Стиркіна Ю.С.